

№1
2018

**Кыргыз Республикасынын
Улуттук банкы**

АНАЛИТИКАЛЫК ЭМГЕК

**Кыргыз Республикасынын банк системасында
кредиттер боюнча пайыздык чендерди белгилөөгө
таасирин тийгизген тышкы жана ички факторлор**

2018

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын аналитикалык эмгеги

Кыргыз Республикасынын банк системасында кредиттер боюнча пайыздык чендерди белгилөөгө таасирин тийгизген тышкы жана ички факторлор

**Сейитов Чоро Сейитович,
Абдиев Илимбек Атантаевич¹ тарабынан даярдалган**

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын илимий-эксперттик кеңеши
тарабынан таркатууга бекитилген²

2018-жылдын 4-апрели

Бул иште чагылдырылган көз караш толугу менен авторлорго таандык жана сөзсүз түрдө Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын көз карашы болуп саналбайт

Резюме

Бул эмгекте авторлор коммерциялык банктардын ишин иликтөө, пайыздык чендерге таасирин тийгизген негизги факторлорду изилдөө жыйынтыгын чагылдырган. Тышкы жана ички жагдайлардын өзгөрүшү, Улуттук банк тарабынан көрүлгөн чаралар, рынокко жаңы ири катышуучунун аралашуусу, мамлекеттик программалык кредиттердин көбөйүшү кредиттер жана депозиттер боюнча чендердин төмөндөшүнө таасирин тийгизген.

JEL: E43, E5, G21

Негизги сөздөр: пайыздык чендер, кредиттер, коммерциялык банктар

Бул жарыялоого байланыштуу маалымат алуу үчүн төмөнкү дарекке кайрылгыла:
720001, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Чүй пр., 168
телефон: +996 (312) 66-91-91
факс: +996 (312) 61-07-30
e-mail: mail@nbkr.kg, tseyitov@nbkr.kg, nisiabdiev@gmail.com
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы

¹ Сейитов Ч.С., эксперт, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, Абдиев И.А., э.и.к., Кыргыз Республикасынын Инвестицияларды илгерилетүү жана коргоо боюнча мамлекеттик агенттиги.

² Илимий-эксперттик кеңеш Улуттук банктын коллегиялдуу илимий-консультациялык кеңеш берүүчү органы болуп саналат жана ал илимий жана изилдөө ишин өркүндөтүүгө көмөктөшүү багытын көздөйт. Кеңештин төрагасы – Жениш Н., PhD, кеңештин мүчөлөрү: Айдарова А.К., Джусупов Т.Д., Каракожаев А.М., Керимкулова Г.А., э.и.к., Кыдыралиев С.К., ф.-м.и.к., Могилевский Р.И., ф.-м.и.к., Тилекеев К.А., PhD, Эсеналиев Д.С., PhD.

Ыраазычылык билдирүү

Авторлор Улуттук банктын экономика башкармалыгынын “Экономикалык изилдөөлөр борбору” тобунун жетекчиси Б.А. Тыналиевге, Улуттук банктын экономикалык модель түзүү бөлүмүнүн начальниги А.А. Козубековго, Улуттук банктын тышкы көзөмөл башкармалыгынын начальниги С.А.Чалбаевге бул эмгекти даярдоодо көмөктөшкөндүгү жана зарыл сунуш-көрсөтмөлөрдү бергендиги үчүн ыраазычылыгын билдиришет.

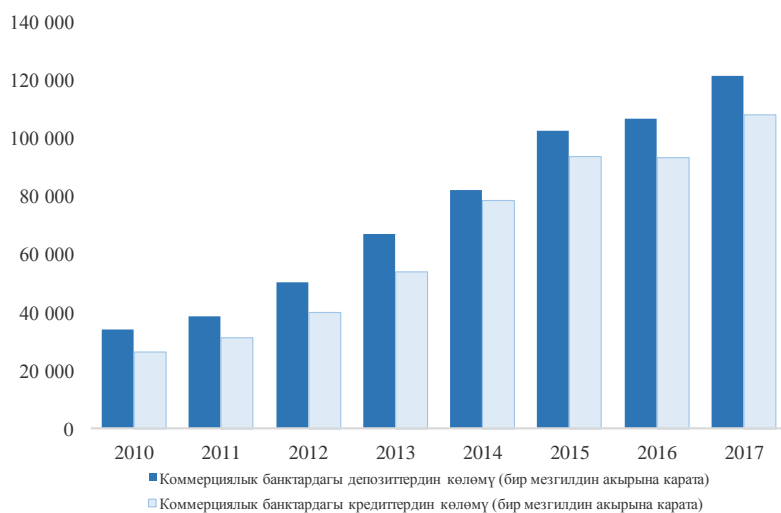
Мазмуну

Киришүү	5
Изилдөө методологиясы	6
Кыргыз Республикасынын банк системасында кредиттер боюнча пайыздык чендерди белгилөөгө таасирин тийгизген факторлор	7
Тышкы факторлор	7
Ички факторлор	14
ЭкоИсламикБанк жана “ислам терезесине” ээ коммерциялык банктар	17
Кредиттер боюнча пайыздык чендердин белгиленишине талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүү	17
Улуттук банктын жана Өкмөттүн кредит боюнча пайыздык чендерди төмөндөтүү жана экономикада “узун” акча түзүү боюнча чаралары	19
Корутунду (тыянактар жана сунуш-көрсөтмөлөр)	21
Пайдаланылган адабияттардын тизмеги	24

Киришүү

Банк системасы ар бир мамлекеттин экономикасында маанилүү роль ойнойт. Коммерциялык банктар ишканаларды жана жеке адамдарды каржылоо аркылуу бизнес, айыл чарба, керектөө кызмат көрсөтүүлөр секторунун өнүгүшүнө салым кошууда, ипотека аркылуу курулуш тармагына түрткү берүүдө жана экономикалык процесстердин катализатору катары кызмат кылууда. Коммерциялык банктардын негизги иш максаты – бул кайтарымдуулук, мөөнөттүүлүк жана төлөөгө жөндөмдүүлүк шарттарында карыздык каражаттарды берүү аркылуу пайда алуу жана аны жогорулатуу саналат, ал пайдасынын негизги үлүшүн түзөт. Карыздык каражаттардын наркы банк кардарларынын депозит эсептери боюнча төлөөлөрүнө, юридикалык жактарды жана жеке адамдарды тейлөөгө кеткен чыгашаларына, ошондой эле өлкөдө учурда орун алган экономикалык жагдайга жараша белгиленет. Туруксуз экономика айрым учурда банктардын кредитти пайдалангандыгы үчүн чендерди жогорулатышына түрткү берет. Баалардын өсүшү жана мамлекеттик органдардын коммерциялык банктардын ишине кийлигишүүсү да пайыздык чендердин деңгээлине таасирин тийгизет.

1-график. Коммерциялык банктардагы улуттук жана чет өлкө валюталарында депозиттер жана кредиттер көлөмү, 2010-2017-жылдардын акырына карата (млн сом)

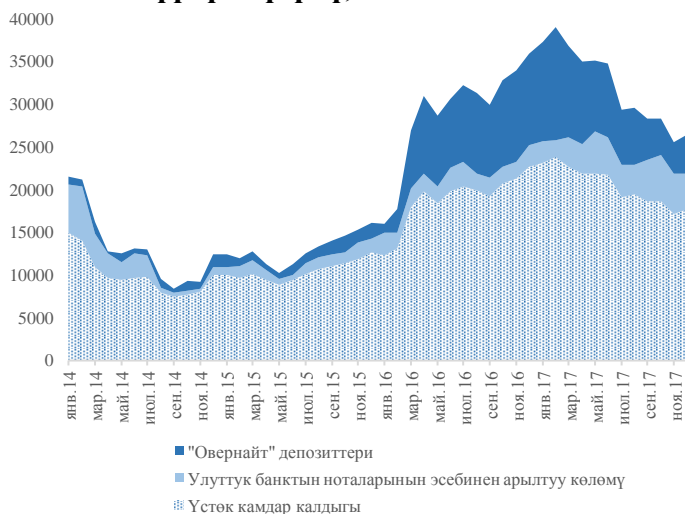
Булагы: Улуттук банк

Кыргыз Республикасынын банк системасы акыркы он жыл ичинде экономиканын реалдуу секторун кредиттөө аркылуу туруктуу өсүшкө ээ болуу менен арымдуу өнүгүүдө (1-график). Ошого карабастан коммерциялык банктардын экономикалык агенттер үчүн кредиттик ресурстары мурдагыдай эле жогору. Алсак, Кыргыз Республикасында АКШ долларында орточо салмактанып алынган номиналдык пайыздык чен салыштырмалуу жогору жана 15 пайыздан 22 пайызга чейинки диапазондо өзгөрүп турат, ошол эле учурда Россияда АКШ долларында кредиттер боюнча чендер 11 пайыздан 15 пайызга чейин, ал эми Казакстанда – 9 пайыздан 16 пайызга чейин жеткиликтүү.

Бир жагынан, калк жана бизнес тараптан жеткиликтүү (арзан) ресурстарга талап канааттандырыларлыксыз. Улуттук банк жана өлкө Өкмөтү жаңы мүмкүнчүлүктөрдү кабыл алуу менен пайыздык ченди төмөндөтүү жагында төмөнкүдөй чараларды колдонгон: айыл чарбасын кредиттөө, экспортко багыт алган ишканаларга колдоо көрсөтүү, импортту алмаштыруу, ипотекалык кредиттөө чөйрөсүндө долбоорлорду жүзөгө ашыруу. Экинчи жагынан, банк секторунда 2017-жылдын акырына кыйла ашыкча ликвиддүүлүк түптөлгөн (2-график), ушундан улам, эмне үчүн банктар ашыкча

каражаттарын реалдуу секторго, керектөө кредиттерине ж.б. багыттабайт деген маселе жаралды.

2-график. Кыргыз Республикасынын банк секторундагы 2015-2017-жылдарда ашыкча ликвиддүүлүк түзүмү, млн сом

Булагы: Улуттук банк

Бир катар изилдөөлөргө ылайык, коммерциялык банк тарабынан берилген кредиттердин наркы коммерциялык банктын активдеринин өлчөмүнө жана анын рыноктогу салыштырма салмагына (Georgievskaya et al., 2011), кредиторлордун укугуна жана мыйзамдар базасынын сапатына, банктык атаандашуу деңгээлине, макроэкономикалык чөйрөгө, салык алууга, анын ичинде камдык талаптарга, карыз алуучу тууралуу маалыматтын жеткиликтүүлүгүнө, банктык жөнгө салууга жана милдеттүү кредиттөөгө (Gelos 2006), рыноктогу үлүшүнө, активдердин рентабелдүүлүгүнө (ROA), ликвиддүүлүк деңгээлине (Dabla-Norris жана Floerkemeier, 2007), тартылган ресурстардын наркына (Горелая 2016) ж.б. жараша болот. Россия Федерациясынын Борбордук банкы (2017), кредиттик жана депозиттик чендер ортосунда минималдуу спредге коммерциялык банктын пайдасы жана операциялык чыгашалары, аманаттарды жана милдеттүү камдарды камсыздандыруу үчүн чегерүүлөр, кредиттик тобокелдик үчүн сый акылар ж.б. таасирин тийгизет деп белгилеген.

Изилдөө методологиясы

Кредиттик ресурстар наркынын түзүлүшүн изилдөө үчүн коммерциялык банктардын кызматкерлеринен (банктардын жетекчилеринен, кредиттик продукттарды түзүү үчүн жооптуу бөлүмдөрдүн начальниктеринен, казына жетекчилеринен) интервью алуу чечими кабыл алынган. Изилдөө жүргүзүлүүчү банктардын тизмесине өздүк капитал өлчөмү, банктын кредиттик рыноктогу үлүшү, башкы компаниялар менен аффилирленгендиги, ислам каржылоо принциптери жагында тажрыйбасы, чет өлкөлүк уюштуруучулардын же инвесторлордун болушу сыяктуу белгилер боюнча Кыргыз Республикасынын 20 банкы кирген (1-таблица).

1-таблица. Коммерциялык банктардын тизмеги

Ка тар №	Аталышы	Ка тар №	Аталышы
1	«Айыл Банк» ААК	11	«Кыргыз-Швейцариялык Банк» ЖАК
2	«Бакай Банк» ААК	12	«Оптим Банк» ААК
3	«Банк «Бай Түшүм» ЖАК	13	«РК «Аманбанк» ААК
4	«Банк «Компаньон» ЖАК	14	«Росинбанк» ААК
5	«БТА Банк» ЖАК	15	«РСК Банк» ААК
6	«Демир Банк» ЖАК	16	«АКБ «Толубай» ЖАК
7	«Дос-Кредобанк» ААК	17	«ФинансКредитБанк» ААК
8	«КБ «Кыргызстан» ААК	18	«Финка Банк» ЖАК
9	«Кыргызкоммерцбанк» ААК	19	«Халык Банк» ААК
10	«Кыргыз Инвестициялык Кредит Банкы» ЖАК	20	«ЭкоИсламикБанк» ЖАК

Булагы: Улуттук банк

Банктардын ишин изилдөө 2017-жылдын ноябрь айынан декабрь айына чейинки мезгилде жүргүзүлгөн.

Кыргыз Республикасынын банк системасында кредиттер боюнча пайыздык чендерди белгилөөгө таасирин тийгизген факторлор

Сурамжылоо жыйынтыгы көрсөткөндөй, көпчүлүк коммерциялык банктар кредит портфелин негизинен ички рынокто тартылган каражаттарды (депозиттер, Социалдык фонддун каражаттары) жана өздүк капиталды жайгаштыруу аркылуу, ал эми калган банктар - тышкы рыноктордо тартылган каражаттардын эсебинен (башкы банктардын каражаттарынын, эл аралык кредиторлордон карыз алуунун ж.б. эсебинен) белгилешет.

Төмөндө коммерциялык банктардын кредит боюнча пайыздык чендерине таасирин тийгизген негизги тышкы жана ички факторлор кылдат кароого алынат.

Тышкы факторлор

Атаандаштык. 2014-2015-жылдарда банктык кредиттөө рыногунда иш жигердүүлүгү начарлагандыктан, ошондой эле 2016-жылы алгылыксыз күтүүлөрдөн улам учурда банктар жана микрофинансылык уюмдар ортосунда атаандашуу күч алууда, бул бүтүндөй банк системасы боюнча сом жана валюта түрүндө депозиттер жана кредиттер боюнча пайыздар деңгээлинин төмөндөшүн шарттаган. Ушуга байланыштуу коммерциялык банктар банк системасында кредиттер боюнча пайыздык чендерге жана кредиттер жана депозиттер көлөмүнүн өзгөрүшүнө, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунун (мындан ары – Соцфонд) жана банктар аралык рыноктун акциондорунун жыйынтыгына мониторинг жүргүзө баштаган (туруктуу негизде).

Банк-респонденттердин айтымында, рынокто алдынкы банктардын катарына «Оптим Банк», Кыргыз Инвестициялык Кредит Банкы (мындан ары – КИКБ), мамлекеттик банктар: «Айыл Банк» жана «РСК Банк» сыяктуу банктар кирет, алар кредиттик жана депозиттик пайыздык чендер деңгээлин төмөндөтүшү жана жогорулатышы да мүмкүн. Атап айтканда, жогоруда аталган банктардын биринин өкүлү алардын банкы рынокто кредиттер жана депозиттер боюнча пайыздык чендерди аныкташы мүмкүндүгүн билдирген. Банк кызматкери ошондой эле, алар депозиттер боюнча чендерди атайылап төмөндөткөндүгүн, ушундан улам калган банктар да депозиттер боюнча пайыздык чендер өлчөмүн төмөндөтүшкөндүгүн билдирген.

Бир катар банктар сурамжылоонун жүрүшүндө банк чөйрөсүндө бирдей эмес атаандаштык орун алгандыгы боюнча нааразычылыгын билдирген. Атап айтканда, анын капиталы жана балансы АКШ долларында түптөлгөн банктардын бирине тиешелүү болгон. Мисалы, улуттук валюта нарксыздаган шартта мындай жагдай

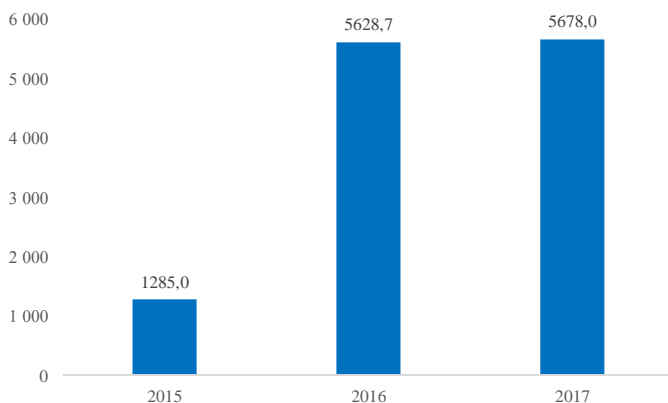
банкка баланстык көрсөткүчтөрдү кайра баалоого мүмкүндүк берип, анын кредиттөөдө жана капиталдаштырууда атаандашуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатат. Айрым банк өкүлдөрү балансты АКШ долларында түптөө шарттарын караштыруу мезгили келип жеткендиги тууралуу пикирин билдиришкен.

Банктык тейлөөнүн артыкчылыктарына жана сапатына, комиссиялык төлөмдүн төмөндүгүнө жараша, акча каражаттарын жайгаштыруу жана алуу боюнча кыйла алгылыктуу сунуштарды издөө менен кардарлардын бир банктан экинчи банкка өтүү тажрыйбасы кеңири тараган. Мисалы, алгылыктуу кредиттик таржымалга ээ жана карыздык каражаттарынын жүгүртүүсү жогору туруктуу кардар-карыз алуучуларынын кетишине жол бербөө үчүн банктар тейлөөнү жакшыртуу, комиссиялык төлөмдү, пайыздык ченди төмөндөтүү, айрым учурда банктын пайда алуусуна зыян келтирилсе да сунушталган тарифтик чендерден да төмөн чен боюнча кызматтарды сунуштоо менен кардарларга жеңилдиктерди берүүгө даяр. Банктар пайданы маржадан эмес, кардарларды тейлөө менен операциялык кирешелердин эсебинен гана пайда табууга даяр.

Коммерциялык банктар жогоруда көрсөтүлгөн факторлорду эске алуу менен банктар аралык атаандашуунун өсүшүнө жараша белгиленүүчү пайыздык чендер наркына маржанын эң эле төмөн өлчөмүн караштырышат. Мисалы, 2014-2015-жылдары ишкердик жигердүүлүгү төмөндөөгө чейин маржа 10 жана андан жогору пайызга чейин жеткен болсо, азыркы учурда банктардын маалыматы боюнча ал 2-10 пайыз чегинде өзгөрүп турат.

Коммерциялык банктардын көпчүлүк кызматкерлеринин пикири боюнча Россия-Кыргыз өнүгүү фонду рынокто пайыздык чендердин төмөндөшүнө кыйла таасирин тийгизген. Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун кредит портфелинин көлөмү 2017-жылдын декабрь айынын башталышына карата 258 млн АКШ долларына жакынды түзгөн (3-график).

3-график. Россия-Кыргыз өнүгүү фонду тарабынан берилген кредиттердин көлөмү
(млн сом)

Булагы: Улуттук банк, Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун маалыматы боюнча

Россия-Кыргыз өнүгүү фонду Кыргызстандын рыногуна аралашуусуна чейин бизде төмөнкүдөй жагдай түптөлүп турган:

1. Коммерциялык банктар Россия-Кыргыз өнүгүү фонду өз ишин баштоого чейин кредит боюнча максималдуу пайыздык ченди рыноктук жагдайды эске алуу менен максималдуу пайда алуу максатын көздөө менен белгилешкен.

2. Ишкерлер жана калк тарабынан кредиттерге суроо-талап туруктуу болуп турган учурда коммерциялык банктар керектөө талабы төмөндөп жатса да жана ишкердик жигердүүлүгү басандаган учурда да кредит боюнча пайыздык чендерди анчалык төмөндөтүшкөн эмес.

3. Коммерциялык банктар ар бир карыз алуучудан максималдуу өлчөмдө пайда алууну көздөгөн. Чендердин төмөндөшү ошондой эле, банктардын өнүгүү стратегияларына ылайык келчү эмес, антпесе алар планда каралган кирешени жана пайданы алмак эмес. Андан да бир-эки банк кредиттик ченди төмөндөтсө, бүтүндөй системада кредиттер боюнча чендерди төмөндөтүү зарылчылыгы келип чыгат, бул калыптанып калган тартиптин бузулушун шарттайт жана бардык банктарга ал эч кандай пайда алып келбейт.

Жогоруда келтирилген фактыларды банктык кредиттөө рыногунда олигополия белгиси катары кароого болот.

Банктардын өкүлдөрү чакан жана орто бизнес карыз алуучулары Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун атаандаштык иши банк секторунда кредиттик чендер өлчөмүнө алгылыктуу таасирин тийгизди деген көз карашта экендигин белгилешкен. Бизнеси туруктуу жүрүп турган ири карыз алуучулар жана ишкерлер да арзан жеткиликтүү кредиттөө түрүндө альтернативага ээ болушкан, бирок анда белгилүү бир деңгээлде катуу шарттар каралган. Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун кредиттөө шарттарына ылайык келген көпчүлүк карыз алуучулар Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун программалык кредиттери боюнча түздөн-түз жана/же банктар аркылуу насыя алууну тандашкан. Бул коммерциялык банктардын тартылган депозиттердин, өздүк капиталдын жана сырттан тартылган каражаттардын эсебинен түзүлгөн кредиттерине суроо-талаптын белгилүү бир деңгээлде кыскарышына алып келген. Мында, Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун кыйла арзан ресурстарынын эсебинен жергиликтүү банктардын кымбат каражаттарынын белгилүү бир өлчөмүнүн сүрүлүп чыгышына алып келген.

Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун программаларынан тышкары республиканын кредит рыногунда “Айыл чарбасын каржылоо”, “Жеткиликтүү турак жай”, “Импортту алмаштыруу жана экспортко багытталган өндүрүш программасы” сыяктуу башка мамлекеттик кредиттөө программалары да иштейт, алардын операторлору катары өлкөнүн коммерциялык банктары иш алып барат. Кыргыз Республикасында мамлекеттик кредиттөөнүн мааниси улам өсүүдө, ал өз кезегинде, банктардын коммерциялык кредиттерине карата атаандаштыкты жаратууда.

Айрым банктардын өкүлдөрү банктардын жогору квалификациялуу кызматкерлери Россия-Кыргыз өнүгүү фондуна өткөндүгүнөн тышкары, фонддун түздөн-түз кредиттөө программасына тиешелүү банктардын ири кардарлары да өтүп кеткендигине байланыштуу нааразычылыгын билдиришкен. Ошону менен бирге, көпчүлүк банктар экономикалык ченемдерди сактоого тиешелүү мыйзамдуу жөнгө салуунун жоктугунан кредиттик ишти жүргүзүү шарттары бирдей эместигин жана Улуттук банк менен Россия-Кыргыз өнүгүү фонду ортосунда валюталык своп операциялар жүргүзүлүп жаткандыгын билдиришкен.

Коммерциялык банктардын маалыматына ылайык, атаандашуунун теңсиздиги мамлекеттик компаниялардын каражаттарын республиканын мамлекеттик банктарына жайгаштыруу (эсептешүү эсептери жана талап боюнча төлөнүүчү депозиттер) жагында байкалууда.

Эл аралык капиталдар рыногуна жана башкы компанияларды сырттан каржылоого аралашуу. Коммерциялык банктардын кредит портфелин тышкы булактардан калыптандыруу эл аралык капиталдар рыногунун жана эл аралык кредиттик линиялардын эсебинен камсыздалат. Чет өлкөлүк катышууга ээ банктар үчүн башкы компаниялар рыноктук шарттарда чет өлкө валютасында кредиттик линияларды сунуштайт.

Интервьюнун жыйынтыгына ылайык, коммерциялык банктар чет өлкө валютасында гана фонд түзүү мүмкүнчүлүгүнө ээ, бул каражаттарды ички рынокто жайгаштыруудан улам тобокелдиктерди жогорулатат. Мында, чет өлкө валютасында тышкы ресурстар узак мөөнөткө, бирок кыйла жогору чен боюнча сунушталат. Ошол

эле учурда, ички рынокто коммерциялык банктар калктан кыйла төмөн чен боюнча, бирок аз мөөнөткө ресурстарды тартышы мүмкүн. Алсак, өлкө ичинде чет өлкө валютасында депозиттердин чени жылдык 1,0-3,5 пайызды түзөт, ал эми башкы компаниялардын жана эл аралык финансылык институттардын пайыздык чени бул деңгээлден жогору: 3 пайыз жана андан жогору.

Азыркы учурда республиканын коммерциялык банктары төмөнкү себептерден улам чет өлкөлүк кредиттик мекемелердеги эл аралык карыздык ресурстардан пайдалануу жагында кыйынчылыктарга дуушарланууда:

- алгылыктуу корпоративдик жана өлкөлүк рейтингдин жоктугу (2015-2017-жылдарда B2³ Moody's);

- жогору саясий тобокелдиктер жана айрым коммерциялык банктардын саясий ишмерлер менен аффилирленгендиги;

- 2010-жылдан кийин Европа, АКШ банктары менен корреспонденттик мамилелердин токтотулушу. Коммерциялык банктардын америка жана европа банктары менен түздөн-түз корреспонденттик мамилелерди түптөө жөнүндө кат жүзүндө улам жөнөткөн талаптары жоопсуз калууда же аларда эч кандай кызыкчылыктарды жаратпай келет.

Мындан тышкары, ички рынокто коммерциялык банктар валюталык своп (нак эмес, нак эсептешүү менен), валюталык репо, валюталык хеджирлөө инструменттери сыяктуу жайгаштыруу инструменттери жоктугунан чет өлкө валютасында тартылган валюталык каражаттарды жайгаштырууда кыйынчылыктарга дуушарланууда. Мындан тышкары, валюталык депозиттер боюнча милдеттүү камдык талаптар өлчөмү азыркы учурда мурдагыдай валюталык ресурстарды жайгаштырууга мүмкүндүк бербейт. Банктар карыз алуучуларга аларды сунуштоодо чет өлкө валютасында киреше албагандыктан, чет өлкө валютасында ипотекалык кредиттөө жана керектөө кредиттерин сунуштоо сыяктуу айрым инструменттерден ажыраган.

Ошентип, ички рынокто банктар үчүн мындай институт талап кылынат, ал валюталык бүтүмдөрдү хеджирлөөнү ишке ашырат. Азыркы учурда бул багытта иш чет элдик «ТСХ» хедж-компаниясы тарабынан жүзөгө ашырылууда.

Кредиттик мекемелердин айрым өкүлдөрү Улуттук банк өлкө Өкмөтү же өкмөттүн ыйгарым укуктуу органы (Мамлекеттик финансылык көзөмөл) менен биргеликте хеджер катары иш алып баруусу же мындай институт түзүүгө демилгечи катары болуусу жөнүндө пикирин айтышкан. Бул кредиттөөнүн кыска ресурстарын узартууга, тобокелдиктерди камсыздандыруу аркылуу сом түрүндө кредиттөө рыногун илгерилетүүгө, кыйла тармактуу финансылык түзүмдү калыптандырууга, кирешени өлкө ичинде сактап калууга, валюталык хеджирлөөнүн туунду инструменттерин пайдаланууда тажрыйба топтоого, финансы рыногун кеңейтүүгө ж.б. шарт түзмөк.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин мамлекеттик баалуу кагаздары. Коммерциялык банктар жайгаштыруу жана кыска ликвиддүүлүктү колдоо инструменти катары өз ишинде мамлекеттик казына векселдерин жана мамлекеттик казына облигацияларын (мындан ары – МКВ жана МКО) колдонушат. Мисалы, азыркы учурда чен жогору болгондуктан жана ликвиддүүлүктү жайгаштыруунун альтернативалуу инструменти жок болгондуктан МКО өзгөчө жайгаштыруу каражаты катары колдонулууда.

2016-жылдан тартып Улуттук банк доллардан арылтуу чараларын кабыл алгандыгына, өлкөнүн банк системасында түптөлгөн жагдайга байланыштуу сом түрүндө ликвиддүүлүк жогорулатылууда. Жаңы монетардык инструменттерди киргизгенге чейин чет өлкө валютасындагы депозиттердин үлүшү сом түрүндөгү депозиттер үлүшүнөн жогору болгон. Банктар чет өлкө валютасын тоскоолдуктарсыз тартып, аларды кредиттерге жайгаштыра алышкан. Бирок улуттук жана чет өлкө

³ “B” рейтингине ээ карыздык милдеттенмелер алып сатарлык катары каралат жана жогору кредиттик тобокелдикке дуушарланышы ыктымал. “B2” рейтингинин инвестициялык эмес деңгээлге кирет.

валюталарында депозиттер боюнча милдеттүү камдык талаптар⁴ өзгөргөндөн кийин аларды тартуудан пайда алынган эмес. Ушундан улам банктар чет өлкө валютасында депозиттер боюнча пайыздык ченди төмөндөтүшкөн. Чет өлкө валютасында депозиттер кирешелүүлүгү төмөндөгөндүктөн калк жана юридикалык жактар чет өлкө валютасындагы депозиттерин улуттук валютадагы депозиттерге которо башташкан.

Валюталык депозиттерди конвертациялоо юридикалык жактардын жана жеке адамдардын талап боюнча төлөнүүчү депозиттер жана эсептешүү эсептери боюнча да катталган. Бул, аларды банк системасында кыска мөөнөт ичинде рынокто жайгаштыруу мүмкүн эмес болгон сом түрүндө ресурстарды сунуштоонун артышына алып келген. Келип чыккан үстөк ликвиддүүлүк кыска мөөнөттүү формада берилген – талап боюнча төлөнүүчү депозиттер, эсептешүү эсептери, эсептердеги калдыктар жана 1 жылга чейинки мөөнөттүү депозиттер.

Ушундан улам алардын маалыматы боюнча, банктардын бир жагынан алганда кыска ресурстарды кредиттөө рыногуна жайгаштыруу мүмкүнчүлүгү болгон эмес, ал эми экинчи жагынан алганда, карыз алуучулардын алмашуу курсунун өзгөрүлмөлүүлүгүнөн улам терс күтүүлөрүнүн жана керектөө талабынын кыскарышынын алкагында ошол учурда жогору пайыздык чен боюнча кредиттерди коммерциялык банктардан алууну убактылуу токтотушкан.

Рыноктогу кредиттөө чендерин азайтуу боюнча жагдай, мисалы, банктардын биринин өкүлүнүн жеке пикиринен көрүүгө болот, ал мындай деген: “Өкмөт жана Улуттук банк ченемдик актыларды өзгөртүү, доллардан арылтуу, мамлекеттик каражаттардын эсебинен доллар түрүндө кредиттерди трансформациялоо аркылуу пайыздык чендерди төмөндөтүү процессинде алгылыктуу роль ойноду. Кредиттик ресурстардын баа түзүлүшүнө, мисалы, чет өлкө валютасында ипотекалык жана керектөө кредиттерин берүүгө тыюу салуу таасирин тийгизген. Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун иши жана Улуттук банктын кредиттик аукциондорду өткөрүүсү да пайыздык чендер өлчөмүнүн төмөндөөсүн шарттаган.

Чендердин төмөндөшүнө 2015-жылдагы тышкы таасир өбөлгө түзгөн, ошол мезгилде АКШ долларынын курсу 2015-жылдын үчүнчү чейрегинин акырындагы 67,8 сомдон 2016-жылдын башталышында 76 сомго чейин жогорулаган. Өлкө Өкмөтү жана Улуттук банк курстун өсүшүнө жол бербөө чараларын көрүп, алардын натыйжасында анын нарксыздоосу басаңдаган. Бул мезгил аралыгында кардарлардын кредиттерге суроо-талабы төмөндөп, чендер дээрлик эки эсеге төмөндөгөн”.

Сурамжылоонун жүрүшүндө респонденттер баалуу кагаздар, ошондой эле “овернайт” депозити артыкчылыктуулугу жана пайда алуу деңгээли боюнча кредиттөөдөн кийинки орунда экендигин билдиришкен, анткени алар кредит берүүгө караганда анча кирешелүү эмес.

Буга кошумча, коммерциялык банктар ликвиддүүлүктөн муктаж болгон мезгилде мурда номиналдык нарк боюнча сатылып алынган мамлекеттик баалуу кагаздарды кайтарым сатуу боюнча кыйынчылыктарды тартаарын да белгилеп кетүү зарыл, анткени банктар аралык рынокто мындай мамлекеттик баалуу кагаздарды сатуу баасы төмөн болушу ыктымал.

Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду. Сурамжылоонун жыйынтыгына таянсак, айрым чакан жана орто коммерциялык банктар үчүн Соцфонддун депозиттик аукциондору боюнча чендер, мисалы, эсептик ченге караганда, сунушталуучу кредиттер боюнча пайыздык чендердин деңгээлине таасирин тийгизет. Алсак, Соцфонд тарабынан жайгаштырылган каражаттардын наркы канчалык жеткиликтүү болсо, потенциалдуу кредиттер да ошончолук жеткиликтүү болушу ыктымал. Соцфонддун тартылган каражаттары коммерциялык банктардын кредит

⁴ Улуттук валютада милдеттүү камдык талаптар 8,5 пайыздан 4,0 пайызга чейин төмөндөгөн, ал эми чет өлкө валютасында - 9,5 пайыздан 12 пайызга чейин жогорулаган.

портфелинин олуттуу үлүшүн түзүшү мүмкүн же ликвиддүүлүк ажырымынын (gap) ордун жабуу булагынан болушу ыктымал.

Чакан жана орто банктар тышкы арзан фонддон пайдалануу мүмкүнчүлүгү жоктугунан аукцион аркылуу Соцфонддун ресурстарына⁵ атаандашат. Соцфонддун ресурстарын жайгаштыруу наркы төмөнкүчө аныкталат:

$$P_{мин} = (\Sigma P_{ден} + \Sigma P_{ГКВ}) / \Sigma (M_{ден} + M_{ГКВ})^6,$$

Алсак, 2016-жылдын май айынан тартып 2017-жылдын июль айына чейин жайгаштырылуучу ресурстар боюнча жылдык пайыздык чен 15 пайыздан 8,3 пайызга чейин төмөндөгөндүгү байкалган. 2017-жылдын октябрь айында Соцфонддун ресурстарын жайгаштыруу наркы 12,0 пайызга чейин өскөн, бул коммерциялык банктар тарабынан берилген кредиттер боюнча пайыздык чендердин өсүшүн шартташы ыктымал.

Банк кызматкерлеринин билдирүүсүнө ылайык, Соцфонддун депозиттик аукциондору боюнча акыркы тооруктарында канааттандырылган билдирмелер боюнча жылдык пайыздык чен, биринчиден, ашкере жогору болгон, ал эми экинчиден, аукциондун жеңүүчүсү ликвиддүүлүктөн өтө эле муктаж болгондой, бул ресурстар наркынын жогору болушун шарттаган.

Биздин көз карашыбызда, эсептик чен функциясын каражаттарды депозиттик аукциондордо жайгаштыруу баасы аткарат. Демек, рынокто акчанын наркын аныктоо функциясы (бардыгын эмес, бирок жетишинче олуттууларын) Улуттук банк тарабынан эмес, Соцфонд тарабынан эсептик чен аркылуу аныкталат.

Орто жана узак мөөнөттүү келечекте Соцфонд финансылык ресурстар рыногунда олуттуу катышуучу болот. Алсак, тилектештик системасынан топтолмо системасына толугу менен өткөн учурда пенсиялык чегерүүлөр “узун” акчага айланат. Эмгекке жарамдуу мезгил ичинде пенсиялык чегерүүлөр азыркы учурдагыдай бардык пенсионерлер арасында бөлүштүрүлбөй, жеке эсептерде топтолот. Бул да кредиттер боюнча пайыздык чендердин төмөндөшүнө түрткү бериши мүмкүн.

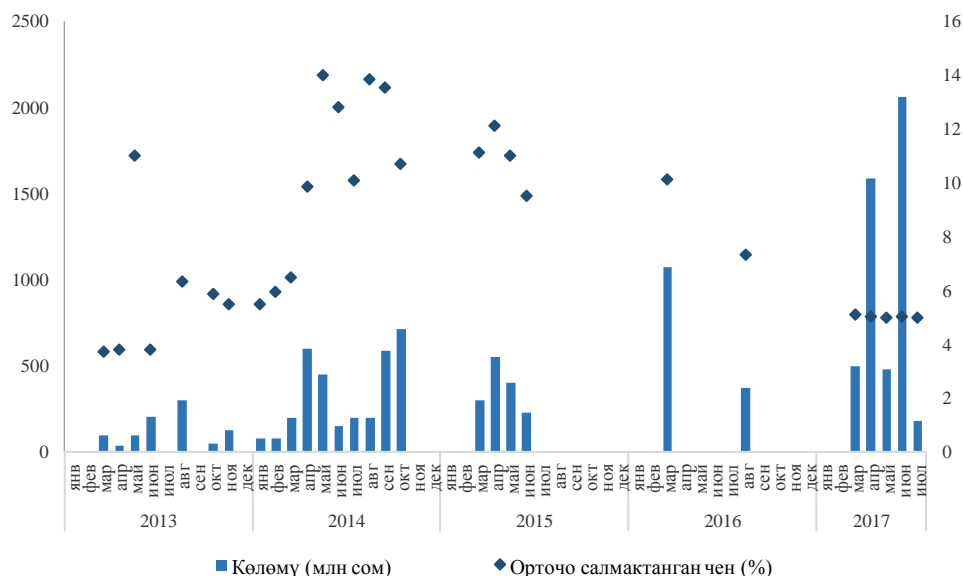
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын кредиттик аукциондору. Сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча коммерциялык банктар кредиттик аукциондор олуттуу артыкчылыктарга ээ экендигин көрсөтүшкөн, анткени сунушталуучу каражаттар рынокто эң эле арзан болуп саналат (4-график). Алардын алгылыксыз жагы катары бир эле учурда узартуу мүмкүнчүлүгү менен кыска мөөнөттүүлүгү саналат (6 айга сунуштоо). Айрым банктар Улуттук банктын кредиттик аукционунда тартылган каражаттарды 6 айдан жогору мөөнөткө чакан жана орто бизнес кредиттерине жайгаштырышат.

⁵ Депозиттерди жайгаштыруу мөөнөтү 365 күн.

⁶ Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунун Башкармасынын “Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду тарабынан өткөрүлүүчү депозиттик аукциондор үчүн минималдуу пайыздык ченди эсептөө методикасы” жөнүндө токтому, мында $P_{мин}$ – депозиттер боюнча кирешелүүлүктүн минималдуу пайыздык чени; $P_{ден}$ – минималдуу пайыздык ченди эсептөө күнүнө карата Улуттук банктын сайтында жарыяланган, коммерциялык банктар акыркы 6 ай ичинде улуттук валютада 12 айга чейинки мөөнөткө юридикалык жактардан жаңыдан кабыл алган депозиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен; $P_{ГКВ}$ – минималдуу пайыздык ченди эсептөө күнүнө карата, акыркы 6 ай ичинде Улуттук банк тарабынан өткөрүлгөн аукциондордун жыйынтыгы боюнча жүгүртүү мөөнөтү 12 айлык МКВларды жайгаштыруудан орточо алынган кирешелүүлүк; $M_{ден}$ – республиканын коммерциялык банктары 6 ай ичинде улуттук валютада 12 айга чейинки мөөнөткө юридикалык жактардан жаңыдан кабыл алынган депозиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин көрсөткүчтөрүнүн саны; $M_{ГКВ}$ – 6 ай ичинде Улуттук банк тарабынан өткөрүлгөн аукциондордун жыйынтыгы боюнча жүгүртүү мөөнөтү 12 айлык МКВларды жайгаштыруудан орточо алынган кирешелүүлүктүн көрсөткүчтөрүнүн саны.

4-график. Улуттук банктын кредиттик аукциондору

(млн сом)

Булагы: Улуттук банк

Ушуга байланыштуу банктардын өкүлдөрү кредиттөө мөөнөтүн жарым жылдан 1-2-жылга чейин узартуу жана аларды жүргүзүү мезгил аралыгы боюнча сунуштар айтылган (акча ресурстары зарыл болгон учурларга пландаштыруу максатында). Мындай чаралар, банк секторунун пикири боюнча, кредиттер боюнча пайыздык чендердин төмөндөшүнө олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн.

Эсептик чен жана инфляция, ошондой эле анын болжолдуу мааниси. Сурамжылоонун жүрүшүндө коммерциялык банктар эсептик чен негизинен кредиттик жана депозиттик продукттар боюнча пайыздык чендин белгиленишине таасирин тийгизбей тургандыгын билдиришкен. Эсептик чен таасирин тийгизген бирден бир инструмент катары – кредиттик аукциондор санала тургандыгы белгилүү болгон, мында каражаттар Улуттук банктын эсептик чени боюнча сунушталат.

2-таблица. Инфляция жана коммерциялык банктардын кредиттери боюнча пайыздык чендер көрсөткүчү (бир мезгилдин акырына карата) (пайыздарда)

Катар №	Көрсөткүчтөр	2007	2008	2010
1	Керектөө баа индекси буга чейинки мезгилге карата пайыздарда	120,1	120,0	119,2
2	Коммерциялык банктардын кредиттер боюнча пайыздык чендери (бир мезгилдин акырына карата)	19,3	21,0	20,9
3	Коммерциялык банктардын депозиттер боюнча пайыздык чендери (бир мезгилдин акырына карата)	3,0	3,5	3,7

Булагы: Улуттук банк

Кредиттик жана депозиттик продукттардын пайыздык чендерин белгилөөдө коммерциялык банктар инфляция көрсөткүчүн айрым учурда гана эске алышат, мында банктар көбүнчө атаандаштардын чендерине таянышат, атап айтканда инфляция жогору болгон учурда жана рынокто атаандаштык орун алып турган шартта инфляция көрсөткүчүн пайыздык ченге камтуу мүмкүн эмес. Буга мисал катары 2007, 2008, 2010, 2014-жылдардагы жагдайды келтирүүгө болот, анда инфляция эки маанилүү болгон, ал эми кредиттер жана депозиттер боюнча чендер инфляцияга ылайык өзгөргөн эмес, бул экономикалык теорияга каршы келет (2-таблица).

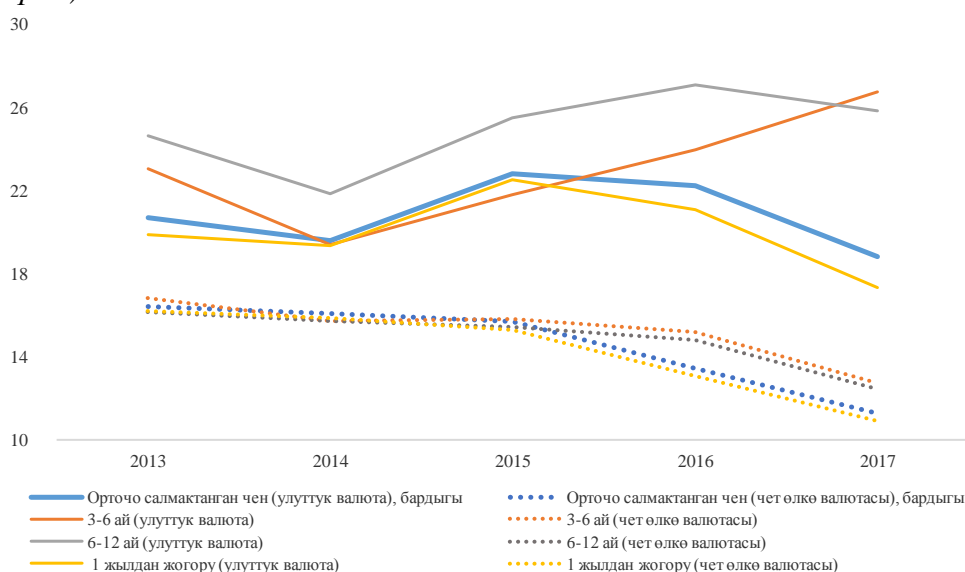
Инфляциянын болжолдуу мааниси алмашуу курсунун өзгөрүлмөлүүлүгү менен бирге, мисалы, коммерциялык банктар тарабынан банктын келерки жылга бюджетин түзүү учурунда гана эске алынат.

Ички факторлор

Жеке адамдардын жана юридикалык жактардын тартылган депозиттеринин наркы. 2017-жылдын акырына карата ички рынокто тартылган ресурстардын наркы төмөндөгөндүгү байкалган, бул Улуттук банк тарабынан жүргүзүлүп жаткан монетардык саясатка, жаңы катышуучулардын пайда болушуна, конъюнктуранын өзгөрүшүнө байланыштуу болгон. Атап айтканда, улуттук жана чет өлкө валюталарында депозиттер боюнча милдеттүү камдык талаптардын жаңы өлчөмдөрүн киргизүү менен пайыздык чендер акырындап төмөндөгөндүгү белгиленген.

5-график. Коммерциялык банктардын улуттук жана чет өлкө валюталарында кредиттери боюнча пайыздык чендери (бир мезгилдин акырына карата)

(пайыздарда)

Булагы: Улуттук банк

Коммерциялык банктардын маалыматы боюнча 2014-2016-жылдардагы алгылыксыз тышкы жана ички жагдайлардан улам чакан жана орто бизнес субъекттери жана калк тарабынан кредитке суроо-талап кыскарган, бул кредиттер боюнча пайыздык чендерге да таасирин тийгизген (5-график).

Мындан тышкары, рынокто атаандаш пайыздык чендери менен Россия-Кыргыз өнүгүү фонду пайда болгон жана мамлекеттик кредиттөө программалары колдонууга киргизилген, бул да кредиттер боюнча пайыздык чендердин төмөндөшүнө өбөлгө түзгөн.

Өздүк капитал. Коммерциялык банктардын кредит портфелин калыптандыруунун бирден бир булагы катары алардын өздүк капиталы саналат. Банк системасын бекемдөө максатында 2016-жылдан тартып Улуттук банк коммерциялык банктарга капиталын көбөйтүү, артыкчылыктарын жогорулатуу аркылуу өздүк капитал өлчөмүн баскыч боюнча жогорулатууну милдеттендирген.

Алсак, иштеп жаткан банктар үчүн минималдуу уставдык капиталды калыптандыруу боюнча талаптар (анын ичинде банк-резидент эместердин филиалдары) төмөнкү мөөнөттөрдө жана көлөмдөрдө белгиленген:

- 2016-жылдын 1-июлуна чейин – 400 млн сом;
- 2017-жылдын 1-июлуна чейин – 500 млн сом;
- 2018-жылдын 1-июлуна чейин – 600 млн сом.

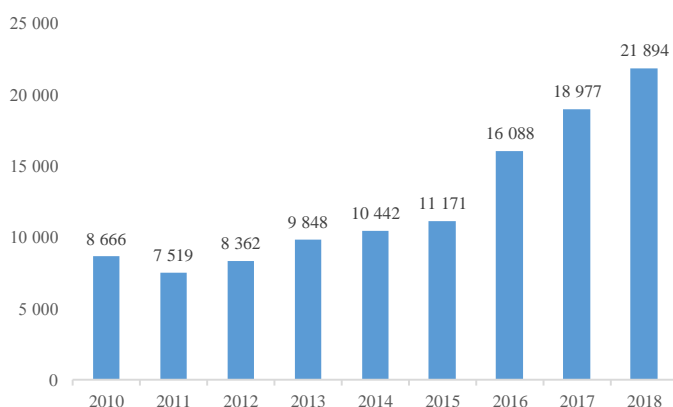
Бул, өз кезегинде, кредиттөө көлөмүн андан ары көбөйтүү үчүн ресурстук базаны көбөйтүүгө мүмкүндүк берген. Мында, ресурстук базанын өсүшү каражаттарды

жайгаштыруу жагында проблемаларды түзүп, банк системасында үстөк ликвиддүүлүктү шарттаган (6-график).

Тышкы каржылоо албаган айрым банктар үчүн өздүк капитал жана депозиттик база кредит портфелин калыптандыруунун негизги булактары катары саналууда. Өздүк капитал өлчөмү да жогору же төмөн чендер боюнча кредиттөө мүмкүнчүлүгүнө таасирин тийгизет. Мисалы, мыйзам талаптарына ылайык коммерциялык банктар өздүк капиталынан 60 пайызга чейинки каражаттарын кредиттөөгө жумшай алат.

6-график. Кыргыз Республикасынын банк системасынын төлөнгөн уставдык капиталынын чогуу алгандагы өлчөмүнүн динамикасы, жылдын башталышына карата

(млн сом)

Булагы: Улуттук банк

Операциялык чыгашалар. Банктардын операциялык чыгашалары дегенден улам персоналга чыгашаларды, социалдык камсыздоого сарптоолорду, негизги каражаттарды жана материалдык эмес активдерди амортизациялоого кеткен чыгашаларды, күзөткө, негизги каражаттарды техникалык тейлөөгө, кеңсе товарларга жана кеңсени жабдууга, коммуникацияга, күндөлүк ижарага, инкассациялоого кеткен чыгашаларды, жарнамалоого кеткен чыгашаларды, кесипкөйлөрдүн кызмат көрсөтүүлөрү үчүн чыгашаларды, иш сапарга чыгашаларды, коммуналдык чыгашаларды, депозиттерди камсыздандыруу боюнча чыгашаларды, компьютердик маалыматтарды иштеп чыгуу үчүн чыгашаларды, бизнести өнүктүрүү үчүн чыгашаларды, карызды кайтарууга кеткен чыгашаларды түшүнүүгө болот.

Респонденттердин маалыматы боюнча коммерциялык банктардын дал ошол операциялык чыгашалары банктардын бюджеттеринин эң эле олуттуу статьяларынын бири катары саналат.

Сурамжылоо боюнча маалыматка ылайык, банктардын айрымдары төмөнкү себептерден улам жогору операциялык чыгашаларга дуушарланышат:

– каражаттарды үнөмдөөнү камсыз кылган ички процесстерди автоматташтыруунун акырына чыгарылбашы;

– операциялык кирешелердин төмөндөшү, ал операциялык чыгашалардын ордун жабууга мүмкүндүк бербейт;

– персоналды күтүүгө, жайларды ижарага алууга, күзөткө алууну камсыздоого ж.б. чыгашаларды талап кылган олуттуу филиалдар түйүнү.

Респонденттер Улуттук банктын жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин банктык мекемелердин коопсуздугун камсыз кылуу жана күзөт сапатын жана ишенимдүүлүгүн жогорулатуу боюнча талаптары кошумча, айрым учурда негизсиз чыгашаларды талап кылаарын белгилешүүдө.

Экономикалык ченемдер. Коммерциялык банктардын өкүлдөрүнүн айтымында потенциалдуу жоготуулардын ордун жабууга камдар (мындан ары – РИПУ) берилген кредиттердин пайыздык чен өлчөмүнө таасирин тийгизет. Тартылган

кардарлардын санына жана сапатына жараша банктар РППУ түзүүгө муктаж болушат. Мисалы, Россия-Кыргыз өнүгүү фонду үчүн төмөн жана рыноктук эмес РППУ өлчөмү коммерциялык банктарды атаандашуу жөндөмдүүлүгүнөн ажыраткан.

Коммерциялык банктардын кызматкерлери арасында жүргүзүлгөн сурамжылоого ылайык кредиттөөнү ооздуктаган жана пайыздык чендин төмөндөшүнө таасирин тийгизбеген негизги ченемдер катары К3 ликвиддүүлүк коэффициенттери саналат. Атап айтканда, казыначылар жана кредит боюнча адистер банктардын каражаттарынын бир бөлүгүн камдарды түзүүгө багыттаган К3.2 жана К3.3⁷ коэффициенттерин белгилешкен.

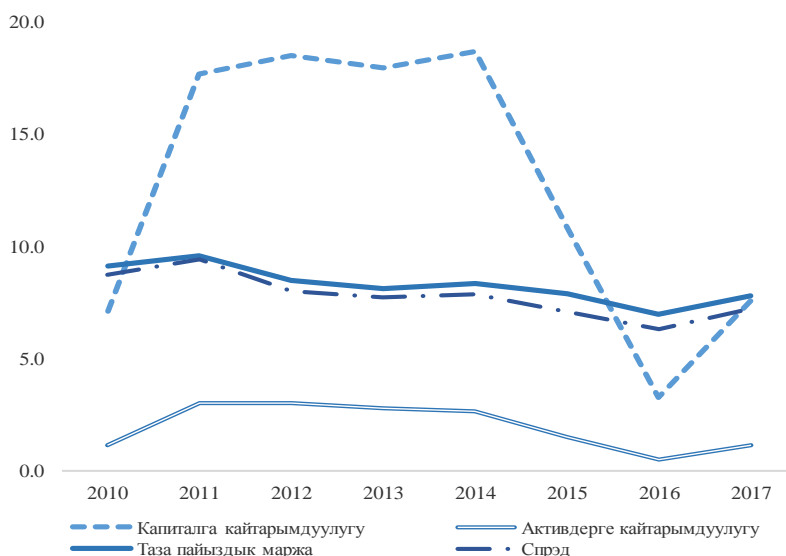
Ошентип, камдарды түзүү аркылуу кредиттик рынокто акча сунушу кыскарат, бул пайыздык чендердин төмөндөшүнө кыйыр таасирин тийгизет.

Коммерциялык банктарда бир жума мөөнөтүнө ликвиддүүлүк зарылчылыгы келип чыккан учурда көрсөтүлгөн коэффициенттерди колдоого алуу үчүн Улуттук банкта бир жумага колдоого алуу үчүн кыска мөөнөттүү ликвиддүүлүк продукту жок. Бул тууралуу коммерциялык банктардын көптөгөн казыначылары белгилеп кетишкен.

Маржа, кайтарылбай калуу, валюта курсунун өзгөрүлмөлүүлүгү тобокелдиктери. Коммерциялык банктардын маалыматы боюнча, коммерциялык банктардын пайыздык ченинин таза маржа өлчөмү 2-10 пайыз чегинде өзгөрүп турат (7-график).

7-график. Банк секторунун негизги индикаторлору (кирешелүүлүк)

(пайыздарда)

Булагы: Улуттук банк

Маржада адатта курстун өзгөрүлмөлүүлүгүнө, кайтарылбай калуу тобокелдигине ж.б. тиешелүү бардык курстар камтылат. Эгерде продукт баасынын түзүмүндө тобокелдик үчүн сый акынын болушун кароого алсак, ал ликвиддүү күрөөнүн болушуна же анын жоктугуна, карыз алуучунун, кепилдик берүүчүнүн кредиттик таржымалына, рыноктук жагдайга жана башка факторлорго жараша болот. Сурамжылоого катышкандардын айрымдары продукттун өздүк наркында эске алынуучу тобокелдик өлчөмү бир пайыз тегерегинде өзгөрүп турат же такыр эле эске алынбай тургандыгын билдиришкен.

Кредиттөө рыногундагы атаандаштыктан улам маржа жана тобокелдик үчүн сый акы өлчөмү 2016-2017-жылдар ичинде респонденттердин айтымында туруктуу негизде азайып турган. Мисалы, чекене микрокредиттөө чөйрөсүндө адистешкен банктын маалыматы боюнча атаандаштыктан улам, анын ичинде Россия-Кыргыз өнүгүү фонду

⁷ К3.2 жана К3.3 – кыска мөөнөттүү жана дароо ликвиддүүлүк ченемдери, ал жогору ликвиддүү активдердин кыска мөөнөттүү милдеттенмелерге карата катышы менен аныкталат.

тарабынан рыноктук эмес атаандаштыктан улам банк маржа өлчөмүн максималдуу деңгээлге чейин төмөндөтүүгө же терс киреше алуу менен кредиттерди сунуштоого мажбур болгон.

Республиканын банк секторунда пайыздык чен деңгээлин төмөндөтүү боюнча коммерциялык банктардын сунуштары. Коммерциялык банктардын маалыматы боюнча кредиттердин төмөндөшүнүн негизги жана эң эле жөнөкөй фактору катары жеткиликтүү узак мөөнөттүү ресурстар саналат (ички жана тышкы). Мисалы, банктар Улуттук банк кредиттик аукциондорду тез-тездөн өткөрүп турушу, ал эми аукциондордо сунушталган каражаттардын мөөнөтүн бир жылга же андан жогору мөөнөткө узартуу мүмкүндүгү тууралуу айтышкан. Ошондой эле, коммерциялык банктардын күтүүлөрү үчүн аукциондор рыногун алдын ала болжолдоону сунушташкан.

Коммерциялык банктар камсыздандыруу рыногун жана пенсиялык рынокту өнүктүрүүнү сунушташууда, анткени дал ушул рыноктордо узун акчалар түптөлөт.

Бирок, биздин көз карашыбызча, орто мөөнөттүү мезгилде төмөнкү себептерден улам жаңыдан берилген кредиттер боюнча чендер жогорулашы мүмкүн:

- 2018-жылы күтүлүп жаткан ишкердик жигердүүлүгүнүн өсүшү;
- коммерциялык банктардын жаңы түптөлгөн рынок конъюнктурасына ыңгайлашуусу;
- мурда алынган бир жана эки жылдык кредиттер боюнча мөөнөттөрдү акырына чыгаруу;
- экономиканын макроэкономикалык көрсөткүчтөрүнүн калыбына келишинин жана калктын керектөөсүнүн алкагында кредиттөөнүн жаңы циклинин башталышы.

Мындан тышкары, мүмкүн, пайыздык чендин өсүшүнө коммерциялык банктар тарабынан мурда ички рынокто тартылган ресурстардын (депозиттердин) жогору болушу таасирин тийгизет.

Банк системасынын айрым өкүлдөрүнүн маалыматы боюнча 2018-2019-жылдарда алар тарабынан кредиттердин наркы жогорулатылбайт. Тескерисинче, кредит саясаты пайыздык ченди жыл сайын 1-2 пайызга төмөндөтүүгө багытталат.

ЭкоИсламикБанк жана “ислам терезесине” ээ коммерциялык банктар

Кредиттөө рыногунда «ЭкоИсламикБанк» ЖАК жана “ислам терезесине” ээ коммерциялык банктар да иш алып бара тургандыгын өзгөчө белгилөө зарыл. Бул банктар монетардык саясаттын бардык инструменттер түрүн жана МБКлар рыногунун (МКВ, МКО, Улуттук банктын ноталары) мүмкүнчүлүктөрүнөн пайдалана алышпайт, анткени аталган инструменттер жана баалуу кагаздар шариат принциптерине ылайык келбейт. Ушуга байланыштуу мындай банктардын ликвиддүүлүктү тескөө мүмкүнчүлүктөрү чектелген: каржылоо (мурабаха), ислам лизинги, валюталык спот-операциялар, мудараба ж.б. Ушул эле себептер боюнча аталган банктар өзүнүн күндөлүк калдыктарынын бөлүгүн “овернайт” депозиттерине жайгаштыра алышпайт.

Мунун бардыгы, өз кезегинде, «ЭкоИсламикБанк» ЖАКка карата банк рыногунда башка банктарга салыштырмалуу бирдей эмес мүмкүнчүлүктөрдү жаратат. Ошентип, бул банк жана “ислам терезесине” ээ башка банктар ликвиддүүлүктү тескөө үчүн ислам монетардык инструменттерине жана баалуу кагаздарына муктаж.

Кредиттер боюнча пайыздык чендердин белгиленишине талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүү

Ар бир коммерциялык банкта кайсыл болбосун кредиттин жыйынтык наркын түзүү банктык кызматтардын баасын түзүү саясатына (тарифтик саясат) ылайык жөнгө салынат. Бардык банктардын уставдык капиталы, депозит жана кредит портфелдери ар башка болгондуктан, кредиттик продукттар боюнча пайыздык чендердин

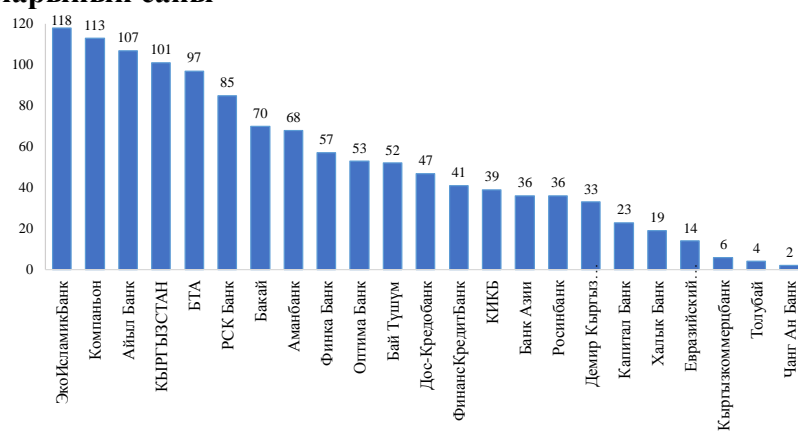
калькуляциясы үчүн банктар алардын банк секторунда ээлеген үлүшүнө жараша үч топко бөлүнгөн (3-таблица).

3-таблица. Банктарды банк секторунда ээлеген үлүшүнө жараша классификациялоо

№ п/п	Ири банктар (5)	Орто банктар (5)	Чакан банктар (15)
1	«Айыл банк» ААК «Демир» ЖАК «КИКБ» ЖАК «Оптима Банк» ЖАК «РСК Банк» ААК	«Бай Түшүм» ЖАК «Банк Компаньон» ЖАК «КБ «Кыргызстан» ААК «Росинбанк» ААК «Финка Банк» ЖАК	Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалы «РК «Аманбанк» ААК «Банк Бакай» ААК «Азия Банкы» ЖАК «БТА Банк» ЖАК «Дос-Кредобанк» ААК «ЕСБ» ААК «Капитал Банк» ААК «КШБ» ЖАК «Кыргызкоммерцбанк» ААК «АКБ «Толубай» ЖАК «ФКБ» ААК «Халык Банк» ААК «Чанг Ан Банк» ААК «ЭкоИсламикБанк» ЖАК

Ири филиалдар түйүнүнө ээ банктардын жана чакан банктардын көпчүлүк бөлүгүнүн (8-график) операциялык чыгашалары жетишерлик жогору экендигин өзгөчө белгилеп кетүү зарыл.

8-график. Коммерциялык банктардын филиалдарынын жана сактык кассаларынын саны

Булагы: Улуттук банк

Пайыздык чен боюнча мурда жүргүзүлгөн талдап-иликтөөлөргө ылайык ченди төмөндөтүү боюнча камдар РППУ, операциялык чыгашалар бөлүгүндө каралган. Мисалы, жаңыдан кредит берүүдө кардарларга шайкеш баалоо жүргүзүүдө РППУ түзүү мүмкүндүгү кыскарат (өзгөчө ири жана орто банктарда).

Тыштан тартылган ресурстар наркы 0,0-0,1 пайыздан 8,4-15,3 пайызга чейин өзгөрүп турат. Ар бир банк өз тышкы каржылоо булактарына ээ экендигин эске алсак, ар бир банкка каржылоо сунуштоо, биздин көз карашыбызда, төлөөгө жөндөмдүүлүгүнө, рейтингине (же анын жоктугуна) активдер өлчөмүнө, портфелинин сапатына ж.б. жараша тышкы кредитор тарабынан өзүнчө колдонулат.

Бир жагынан, өлкөнүн жөнгө салуучусунун жана өкмөтүнүн колдоосу астында кредиттик рейтинг аркылуу банк системасынын бирдиктүү жана алгылыктуу ишин түптөө банктарга эл аралык кредиторлордон төмөн пайыздык чен боюнча

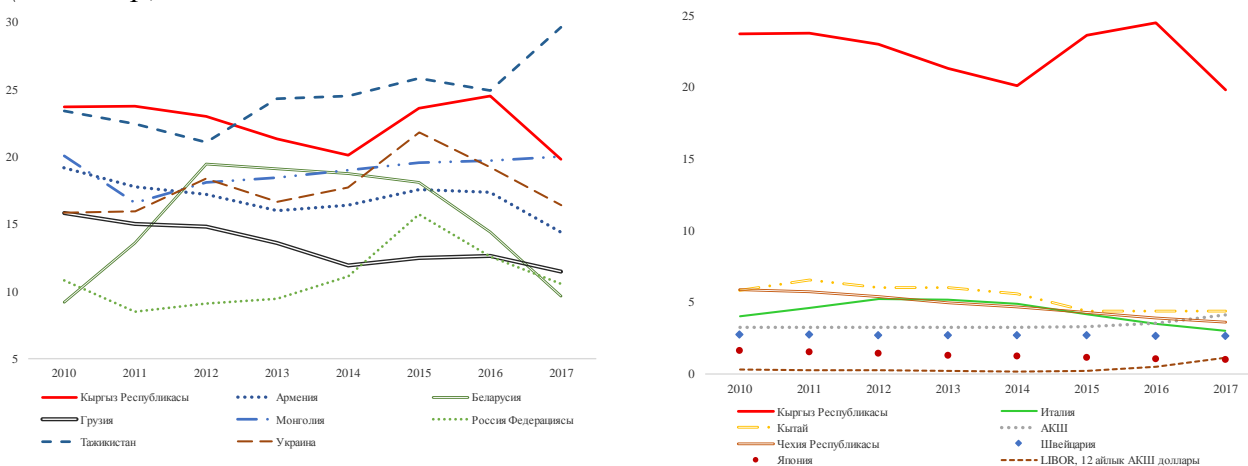
каражаттарды тартууга мүмкүндүк бермек. Экинчи жагынан, алынган каражаттарды катар хеджирлөө да ченди азайтууга өбөлгө түзмөк.

Улуттук банктын жана Өкмөттүн кредит боюнча пайыздык чендерди төмөндөтүү жана экономикада “узун” акча түзүү боюнча чаралары

Узак убакыт бою калк, чакан жана орто бизнес өкүлдөрү, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттары республиканын коммерциялык банктарында кредит боюнча пайыздык чендер жетишерлик жогору деген пикирин айтышкан. Мисалы, Батыш Европанын, АКШнын, Япониянын ж.б. өлкөлөрдүн коммерциялык банктарындагы пайыздык чендер аргумент катары келтирилип, анда пайыздык чендер нөлдөн эки-үч пайызга чейинки диапазондо өзгөрүлүп турган. Чындыгында, Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктарындагы жана өнүккөн өлкөлөрдөгү чендер өлчөмү ортосундагы айырма жетишерлик олуттуу.

Кыргыз Республикасынын, КМШ өлкөлөрүнүн жана өнүккөн өлкөлөрдүн пайыздык чендерин салыштырып талдап-иликтөөлөрдүн жыйынтыгына ылайык, пайыздык чендер деңгээли ортосунда ажырым олуттуу экендиги байкалууда (9-график).

9-график. Экономикасы өтмө жана өнүккөн өлкөлөрдө кредиттер боюнча пайыздык чендердин салыштырма динамикасы, 2010-2017-жылдар⁸ (пайыздар)

Булагы: Дүйнөлүк банк (data.worldbank.org), www.macrotrends.net

Эл аралык рынокто капиталдар наркынын негизги көрсөткүчтөрүнүн бири катары LIBOR (London Interbank Offered Rate) чени саналат. Эл аралык капиталдар рыногуна аралашуу мүмкүнчүлүгүнө ээ коммерциялык банктар көрсөткөндөй LIBOR чени боюнча чет өлкө валютасында каражаттарды тартуу өлкөлүк тобокелдик үчүн сый акыны эске алганда алар үчүн артыкчылыктуу болуп саналбайт, анткени ушул сыяктуу каражаттарды төмөнүрөөк нарк боюнча ички рынокто тартуу мүмкүнчүлүгү бар. Ошондуктан республиканын коммерциялык банктары каражат тартуу үчүн тышкы рынокко сейрек кайрылышат.

Ошого карабастан эл аралык тажрыйба көрсөткөндөй, мисалы, мурда советтер союзуна кирген өлкөлөрдө кредит боюнча чендер тиешелүү экономикалык саясатты жүргүзүү аркылуу акырындап төмөндөөдө (9-график). Атап айтканда, Грузияда инфляциялык таргетирлөөгө өтүү, анын ичинде монетардык чөйрөдө да монетардык

⁸ Сүрөттө банктын ченин түшүндүргөн ЭВФтин маалыматы боюнча кредиттөө чени келтирилген, ал адатта жеке сектордун кыска мөөнөттүү жана орто мөөнөттүү финансылык керектөөлөрүнө ылайык келет. Чен өлчөмү адатта карыз алуучунун төлөө жөндөмдүүлүгүнө жана каржылоо максаттарына жараша дифференциацияланат. Мындай чендерге байланыштуу шарттар өлкөлөр боюнча айырмаланат, бул аларды салыштыруу үчүн белгилүү бир чектөө болуп саналат.

инструменттерди колдонуу Грузия банкынын эсептик чени жана кредиттерге чендер ортосунда спрэд өлчөмүн 14,9 пайыздан 1,8 пайызга⁹ чейин жеткирүүгө шарт түзгөн.

Реалдуу экономика үчүн Кыргыз Республикасында кредиттер боюнча пайыздык чендерди төмөндөтүү максатында коммерциялык банктарга “кыска” акчаларды “узун” акчага трансформациялоо (узартуу) мүмкүнчүлүгүн берүүгө болот. Мында банктар аралык рыноктун жигердүү болушу жана эсептик ченди экономикада акча наркынын индикативдик көрсөткүчү катары белгилөө болжолдонот.

Акчаны узартуу механизминин иш принцибин төмөнкүдөн көрүүгө болот:

1. Коммерциялык банктар ликвиддүүлүк зарыл болгон учурларда алар жигердүү иш алып барган шартта гана банктар аралык рыноктон же болбосо Улуттук банктан ликвиддүүлүк алышы мүмкүндүгүнө ишеними болууга тийиш.

2. Банктар орто мөөнөттүү келечекте тартылган ликвиддүүлүктүн пайыздык чен өлчөмүн алдын ала болжолдоо мүмкүндүгүнө ээ болууга тийиш. Эсептик чен жана банктар аралык рыноктун пайыздык чендери ортосунда тыгыз корреляция бар учурда коммерциялык банктар эсептик чендин келечек маанилерин гана болжолдошот.

3. Улуттук банк экономикада инфляциялык күтүүлөргө таасирди күчөтүү ишин улантуусу зарыл. Пайыздык чендер, экономикадагы инфляциялык күтүүлөр орто жана узак мөөнөттүү келечекте Улуттук банктын инфляция боюнча максаттуу көрсөткүчүнө жакын деңгээлде орун алган шартта төмөндөшү мүмкүн, бул кредиттердин баасын түзүү жагында белгисиздикти кыйла азайтышы ыктымал.

2016-жылдан тартып Улуттук банк тарабынан өбөлгө түзүүчү акча-кредит саясаты жүргүзүлүп келет. Акыркы эки жыл ичинде Улуттук банктын эсептик чен өлчөмү эки эсе: 10,00 пайыздан 5,00 пайызга чейин төмөндөгөн. 2016-жылдын башталышына карата эсептик чен 10,00 пайызды, 2017-жылдын март, май, ноябрь жана декабрь айларында тиешелүүлүгүнө жараша 8,00, 6,00, 5,50 жана 5,00 пайызга чейин төмөндөгөн. 2017-жылы чен 5,00 пайыз деңгээлинде калыптанган. Бул чаралар карыз алуучуларды кредиттөө ресурстарынын наркын төмөндөтүү жагында банк секторунун пайыздык саясатын белгилүү бир деңгээлде алдын ала аныктоого мүмкүндүк берген.

“Айыл чарбаны каржылоо” мамлекеттик программасын (мындан ары - “Айыл чарбаны каржылоо” программасы) жүзөгө ашырууга көмөктөшүү максатында Улуттук банк коммерциялык банктарга кредиттик аукциондор аркылуу каражаттарды сунуштоону уланткан. 2016-2017-жылы “Айыл чарбаны каржылоо-4” жана “Айыл чарбаны каржылоо-5” программаларынын алкагында кредиттик аукциондор аркылуу банк секторуна тиешелүүлүгүнө жараша 370,0 жана 500,0 млн сом сунушталган.

Ошондой эле, коммерциялык банктар ипотекалык жана керектөө кредиттеринен тышкары, экономиканын бардык башка секторлорун андан ары кредиттөөсүн каржылоо максатында Улуттук банк кредиттик аукциондорду өткөргөн. 2016-жылы ушул кредиттик аукциондордун алкагында сунушталган каражаттардын жалпы көлөмү 1,2 млрд сомду түзгөн.

2017-жылы Улуттук банк ипотекалык жана керектөө кредиттеринен тышкары, өнөр жай, айыл чарба, курулуш, соода жана башка тармактарды кредиттөө үчүн кредиттик аукциондордун алкагында сунушталуучу каражаттар көлөмүн жогорулаткан. Кредиттер наркын төмөндөтүү максатында Улуттук банк түпкү карыз алуучулар үчүн максималдуу ченди 12 пайыз деңгээлинде белгилеген. Коммерциялык банктардын жалпы талабы 5,7 млрд сомду түзгөн, мында иш жүзүндө 4,8 млрд сом берилген.

Өнүктүрүүгө көмөктөшүү жана узак мөөнөттүү экономикалык өсүшкө колдоо көрсөтүү үчүн Улуттук банк Кыргыз Республикасы тарабынан ЕАЭБнын алкагында башка мамлекеттер менен биргеликте түзүлгөн эл аралык уюмдардын улуттук валютасында 2,0 млрд сом көлөмүндө кредит сунуштаган (анын ичинде 2015-жылы – 1 200 млн сом, 2016-жылы – 678,2 млн сом, 2017-жылы – 72,5 млн сом).

⁹ World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/FR.INR.LNDP?locations=GE>, жүгүртүү күнү: 20.10.2017.

Азыркы учурда кредит рыногунун пайыздык чендери жана эсептик чен ортосунда ажырым бар, бул коммерциялык банктар арасында жүргүзүлгөн сурамжылоонун жыйынтыгында тастыкталган.

Жогоруда аталган проблемалардын бөлүгүн чечүүгө өбөлгө түзгөн каражаттарды узартуу инструменттеринин бири катары төмөнкүчө ишке ашырылуучу Улуттук банктын үч айлык ноталары пайдаланылышы мүмкүн:

1. Ноталар ашыкча ликвиддүүлүктөн арылат, бул банктар аралык рынокто жигердүүлүктү жогорулатууга жана банктар аралык рынок чендерин эсептик чен деңгээлине чейин жеткириши мүмкүн¹⁰.

2. Банкка ликвиддүүлүк талап кылынган учурда коммерциялык банктар аны банктар аралык рыноктон же болбосо Улуттук банктан үч айлык ноталар күрөөсү астында тартышы мүмкүн.

3. Үч айлык ноталар боюнча, андан да маанилүү болуп саналган, Улуттук банктын кыска мөөнөттүү кредиттери боюнча пайыздык чендери ушул ноталар күрөөсү астында эсептик ченге байланыштырылган болсо, бул эсептик чендин индикативдик өзгөчөлүктөрүн кошумча жогорулатат.

4. Коммерциялык банктардын кыска мөөнөттүү пайыздык чендер боюнча күтүүлөрү эсептик ченге байланыштырылат, бул банк секторуна келечектеги агымды пландаштыруу жана узун кредиттерди берүүгө шарт түзөт.

Узак мөөнөттүү келечекке төмөнкүлөр болжолдонууда:

– банк системасында туруктуу үстөк ликвиддүүлүк пайда болгон учурда арылтуу инструменти катары пайыздык чендерди эсептик ченден кыйла четтеткен үч айлык ноталарды пайдалануу;

– банктар аралык рынокту өнүктүрүүнүн эсебинен Улуттук банктын ликвиддүүлүктү сунуштоо көлөмүн кыскартуу.

Жогоруда белгиленген чараларда акча-кредит саясатынын натыйжалуулугун арттыруу болжолдонгон (эсептик чендин ролун жогорулатуунун эсебинен), бул узак мөөнөттүү келечекте Улуттук банкка ишенимди жогорулатуунун эсебинен кредиттер/депозиттер боюнча чендерди кошумча төмөндөтүүгө жана инфляциялык күтүүлөрдүн кошумча төмөндөшүнө алып келет.

Корутунду (тыянактар жана сунуш-көрсөтмөлөр)

Узак убакыт бою кредиттөө рыногунда кредиттер боюнча чендер кыйла жогору болгон жагдай түптөлүп келген. Буга карабастан, аларга карата суроо-талап сакталып турган, ал эми банк системасынын кредит портфелинин өлчөмү туруктуу негизде өсүп турган (1-сүрөт). Бирок 2015-2016-жылдардан тартып кредиттер боюнча пайыздык чендердин төмөндөшү белгиленген. Бул процесстин негизги себептеринен болуп төмөнкүлөр саналган:

1. 2014-жылдан тартып Улуттук банктын акча рыногундагы саясатынын өзгөрүшү¹¹.

2. Рынокко жаңы катышуучунун (Россия-Кыргыз өнүгүү фонду) аралашуусу, банктар арасында кредиттөө рыногунун атаандашуусун жогорулатуу.

¹⁰ Атап айтканда, азыркы учурда банктар өз ара соода жүргүзбөйт, анткени алардын көпчүлүгүндө ашыкча ликвиддүүлүк байкалууда. Эгерде акыркысы ноталарга айланса, банктарда мезгил мезгили менен ликвиддүүлүк тартуу зарылчылыгы келип чыгат (мисалы, кардар күтүүсүз жерден талап боюнча төлөнүүчү депозитти кайтарып алуу максатында кайрылса). Банктар ликвиддүүлүк менен толуктоо үчүн банктар аралык рынокко (мисалы, башка банкта жаңы талап боюнча төлөнүүчү депозит ачылган учурда, ошентип, бош ликвиддүүлүк пайда болот, ал эми үч айлык ноталар боюнча аукционго чейин, мисалы, дагы бир жума бар болсо) же болбосо Улуттук банкка кайрылууга тийиш. Эки учурда тең күрөө катары ноталарды пайдаланса болот. Мында, банктар аралык рынокко кайрылуу варианты банктар үчүн артыкчылыктуу болуп саналат, анткени андагы чендер Улуттук банктагы чендерге караганда артыкчылыктуу.

¹¹ Пайыздык ченди таргетирлөө учурунда акча-кредит саясатынын жаңы негизине өтүү.

3. 2014-2015-жылдары тышкы экономикалык таасирдин натыйжасында ички суроо-талаптын жана экспорттун төмөндөшү.

Мында белгилей кетүүчү нерсе, биздин көз карашыбызда, банктар алгылыксыз мезгил келип жеткенге чейин үстөк маржа алып келген (тактап айтканда “үстөк маржа боштугу” түптөлгөн), анын өлчөмү бара-бара төмөндөй баштаган жана 2017-жылга чендер реалдуу тең салмактуу мааниге жеткен. Муну банктардын айрым кызматкерлеринин маалыматы да тастыктоодо.

Жергиликтүү банктар техникалык кайра жабдууга өтө башташкан, ал продукттар түрүн көбөйтүү менен персоналга чыгашаларды кыскартууга мүмкүндүк берет. Мисалы, кардарлардын кредиттик таржымалын иликтөөгө өткөн банктар да бар, башка банк эки мобилдик оператор менен биргеликте жаңы продуктту: мобилдик капчыкты колдонууга киргизген, бул банкка кардарлары менен тыгыз иш алып барууга мүмкүндүк берген (абоненттеринин саны 3 млн чейин) ж.б.

Ошого карабастан операциялык чыгашалар банктардын чыгашаларынын олуттуу бөлүгүн түзөт, өзгөчө, кеңири филиалдар тармагына жана сактык кассаларына ээ банктар, анткени аларды күтүүгө коммерциялык банктар кошумча чыгым тартышат. Банктар операциялык чыгашаларды кыскартуудан олуттуу потенциалды белгилешүүдө, бул банктын натыйжалуулугун жогорулатууга жана кредиттик жана депозиттик продукттар наркынын төмөндөшүнө таасирин тийгизиши ыктымал.

Экономиканы 35 млрд сомго жакын өлчөмдө (500 млн АКШ доллары) узун акча менен каржылоо мүмкүнчүлүгүнө ээ ири катышуучунун (Россия-Кыргыз өнүгүү фонду) рынокко катышуусу олуттуу таасир тийгизүү менен банктардын карыз алуучуларды кредиттөө стратегиясын жана кредиттер боюнча чен өлчөмүн кайра кароого мажбурлаган. Өз кезегинде, 2017-жылдын акырына карата абал боюнча жергиликтүү банктардын чогуу алгандагы капитал өлчөмү 22,0 млрд сомду, депозиттик базасы – 121,6 млрд сомду, активдери – 192 млрд сомду¹² түзгөн.

Банк рыногунда мындан аркы чаралар банктардын капиталын көбөйтүүнү улантууга, мамлекеттик банктардын биринин негизинде мегабанк түзүүгө багытталууга тийиш, анын баа түзүү саясаты кредиттер боюнча пайыздык чендерди төмөндөтүүгө таасирин тийгизе турган рыноктук механизмдерди эске алуу менен жүргүзүлүүгө тийиш.

Мындан тышкары, банктарды бириктирүү же кошумча капиталдаштыруу (инвестиция тартуу) аркылуу коммерциялык банктарды ири банкка айлантуу боюнча шарттарды түзүү ишин улантуу зарыл. Эл аралык тажрыйбага ылайык, бир нече банкты бир банкка бириктирүү керектөөчүлөр үчүн кредиттер наркын төмөндөтүүгө өбөлгө түзөт.

Улуттук кредиттик рейтингдин төмөн деңгээли, банктарда кредиттик рейтингдин жоктугу, өлкөдө айрым бир саясий тобокелдиктердин сакталып турушу коммерциялык банктарга тышкы капитал рынокторуна аралашууга жана чет өлкөдөн жеткиликтүү каражаттарды тартууга тоскоол болууда. Бул үчүн өлкөдө макроэкономикалык, социалдык-экономикалык жана саясий туруктуу жагдай болууга, алгылыктуу инвестициялоо үчүн ички жана тышкы инвесторлордун менчик укуктары сакталууга жана таламдары коргоого алынууга тийиш.

Тышкы ресурстардан тышкары, өлкөдө банк системасына тартууга мүмкүн болгон ички ресурстар жетиштүү. Атап атканда, “Кыргыз Республикасынын банк секторун өнүктүрүүнүн 2014-2017-жылдарга каралган негизги багыттары” стратегиялык документинде калктын сыяктуу эле, юридикалык жактардын да ички ресурстарын мобилизациялоо чаралары каралган. Каражаттарды топтогон ири субъект катары Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду саналат, анын каражаттары аукциондор аркылуу банк системасында жайгаштырылат. Салык төлөөчүлөрдүн

¹² Россия-Кыргыз өнүгүү фондунун, УСКнын жана Улуттук банктын маалыматы боюнча.

көмүскө сектордон чыгуусу аркылуу пенсиялык чегерүүлөрдүн өсүшү, топтолмо пенсиялык системага өтүү, камсыздандырууну жана башкаларды өнүктүрүү менен узун акча рыногунун өнүгүшүнө шарт түзүлөт, алар да кредиттер боюнча пайыздык чендерди төмөндөтүүгө шарт түзөт.

Калктан жана чарба жүргүзүүчү субъекттерден тартылган ресурстар менен бирге банктар рынокто ошондой эле кредиттик аукциондор аркылуу каражаттарды да тартышы мүмкүн. Бул каражаттарды алуу булагы коммерциялык банктар үчүн эң эле жеткиликтүү жана ыңгайлуулардын бири болуп саналат. Банктар аукциондук каражаттар кредиттик чендер наркына түздөн-түз алгылыктуу таасирин тийгизе тургандыгын билдиришүүдө.

Монетардык саясат чараларынын чендерди төмөндөтүүгө узак мөөнөт аралыгында таасири көз карашынан алганда банктын өкүлдөрү Улуттук банктын мезгил мезгили менен уюштурулуучу аукциондору жөнүндө маалымат алып турууга ниетин билдиришкен. Мында, Улуттук банк бир жагынан рынок күтүүлөрүн тескөө мүмкүнчүлүгүнө, экинчи жагынан, коммерциялык банктардын көңүлүн болжолдоо методдорун ликвиддүүлүктү тескөө үчүн сыяктуу эле, Улуттук банктын жана банктар аралык рыноктогу иш-аракеттерди болжолдоо үчүн да пайдалануусуна жана колдонууга киргизүүсүнө буруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болмок.

Сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча банк өкүлдөрү кредиттер боюнча пайыздык чендер динамикасы кайсы тарапка багыт алаарын аныктай алган эмес. Банктар келерки мезгилге пайыздык ченди аныктоо үчүн рыноктогу жагдайга жана атаандаштыкка көбүрөөк таянышат. Биздин көз карашыбызда, жакынкы үч жыл ичинде болжолдонуп жаткан экономикалык өсүштүн (4,2-5,2 пайыз), акча которууларынын агылып киришинин, макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн калыбына келишинин алкагында жаңы кредиттөө циклинин башталышынын, калктын керектөө деңгээлинин өсүшүнүн, банк рыногунун рынок конъюнктурасына ыңгайлашуусунун ж.б. натыйжасында кредиттөө деңгээлинин туруктуу өсүшүн күтүүгө болот.

Башкы максатты – пайыздык ченди рыноктук төмөндөтүү максатын көздөө менен Улуттук банк рыноктук метод аркылуу, трансмиссиялык механизмдин пайыздык каналын, банктар аралык кредит рыногун активдештирүү аркылуу, ошондой эле кыска, орто жана узак мөөнөткө турукташтыруу максатында, эсептик чен, инфляция, экономикалык өсүш боюнча күтүүлөрдү башкаруу аркылуу кредиттик чендерди төмөндөтүүгө багытталган монетардык саясатты жүзөгө ашырууну улантат.

Пайдаланылган адабияттардын тизмеги

Dabla-Norris, Era, and Holger Floerkemeier. "Bank efficiency and market structure: what determines banking spreads in Armenia?". IMF Working Papers (2007): 1-28.

Gelos, R. Gaston. "Banking spreads in latin america." Economic Inquiry 47.4 (2009): 796-814.

Peshev, Petar. "Determinants of interest rate spreads in Bulgaria." BNB Discussion papers series, DP/99/2015 (2015).

Ahokpossi, Calixte. "Determinants of Bank Interest Margins in Sub-Saharan Africa." Determinants of Bank Interest Margins in Sub-Saharan Africa 2013.34 (2013): 1-21.

Georgievska, L., Kabashi, R., Manova-Trajkovska, N., Mitreska, A., & Vaskov, M. (2011). Determinants of lending interest rates and interest rates spreads. In Bank of Greece, Special Conference Paper, No. 9.

Gorelaya, Natalia. "Evaluation of the Impact of Factors on Loan Pricing." Journal of Corporate Finance Research 10.1 (2016): 59-76.

Лупанов, В. В., В. И. Белоцерковский. "Коммерциялык банкта кредиттер жана депозиттер боюнча пайыздык ченди белгилөөгө таасирин тийгизген факторлорду талдап-иликтөө." Тула мамлекеттик университетинин кабарлары. Экономикалык жана юридикалык илимдер 1-1 (2010).

Бирдиктүү мамлекеттик акча-кредит саясатынын 2018-жылга жана 2019 жана 2020-жылдарга каралган негизги багыттар (2017), Москва, № 2756-7 ГД.